

HECE ÖLÇÜSÜ

Hazırlayan : Dr. Mustafa ALTUN
Ağustos 2003

I. HECE ÖLÇÜSÜ: Dizelerdeki hecelerin eşit sayıda olmasına dayanan bir ölçü sistemidir. Türk edebiyatının bilinen en eski örneklerinde yer alan hece ölçüsü, İslamiyetten sonraki Türk edebiyatında Halk edebiyatı sahasında kullanılmış, Millî edebiyat akımı sonucu Cumhuriyet öncesi ve sonrasında geniş bir uygulama ortamına kavuşmuştur. Divan şairleri ise nadir olarak hece ölçüsü kullanmıştır.

ÖR: E-lâ göz-le-ri-ne kur-ban ol-du-ğum =11
Yü-zü-ne bak-ma-ğa do-ya-ma-dım ben =11
İb-ret i-çin gel-miş der-ler ci-hâ-na =11
Nok-ta-dır ben-le-rin sa-ya-ma-dım ben =11
(Âşık Ömer XVII. yüzyıl)^[1]

A) DURAK: Şiirde sözün akışını bozmayacak şekilde dize içinde durulan kısımların adıdır. Bir şiirde tüm dizelerde aynı sayıda hece sayısından sonra duruluyorsa bu şiir duraklı olarak kabul edilir. Ancak her ölçülü şiirde duraklar eşit olmayabilir. Durak sayısı genellikle bir ile beş arasındadır.

ÖR: Ben-den se-lam ol-sun / Bo-lu Be-yi-ne 6+5 duraklı 11'li hece ölçüsüyle
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 yazılmıştır.
Çı-kıp şu dağ-la-ra / yas-lan-ma-lı-dır
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11
(Köroğlu XVI. yüzyıl)

B) HECE KALIPLARI: Hece ölçüsünde 2 ile 20 hece arasında değişen hece kalıpları bulunur. Başlıcaları aşağıda örnekleriyle verilmiştir:

1.Beşliler: (2+3) veya (3+2) duraklı olur.

ÖR: Yar yüreğim yar (duraksız)
Gör ki neler var
Bu halk içinde
Bize güler var
(Yunus Emre XIII. yüzyıl)

2. Altılılar: (3+3),(4+2) ve (2+4) duraklı olur.

ÖR: Ahd ile vefâlar (3+3=6)
Zevk ile safâlar
Bu yolda cefâlar
Çekmeğe kim gelir
(Yunus Emre XIII. yüzyıl)

3. Yedililer: En çok kullanılan hece kalıplarından biridir. Özellikle manilerde ve ilahilerde kullanılmagelmiştir. En eski edebî ürünlerdin *Alp Er Tonga Sagusu* da bu ölçü ile söylenmiştir.(3+4),(4+3),(5+2) ve (2+5) duraklı olur.

ÖR: İşidün ey yârenler (duraksız)
Aşk bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül
Misâl-i taşa benzer
(Yunus Emre XIII. yüzyıl)^[2]

4. Sekizliler: Çok kullanılan bir kalıptır. Semaîler, varsağılar ve kimi türküler bu kalıpla yazılır. (4+4),(3+5),(5+3),(6+2),(2+6) ve (3+3+2) duraklı olur.

ÖR: Bugün ben bir güzel gördüm (4+4=8)
Kâkül dökmüş kaş üstüne
Ben cahilim bir şey bilmem
Her ne dersen baş üstüne
(Gevheri XVII. yüzyıl)^[3]

5. Onbirliler: Türk edebiyatının her döneminde örneğine rastlanan bir kalıptır. Koşmalar, destanlar, Tekke şiiri nazım türleri ve bunun dışındaki pek çok halk edebiyatı ürününde bu ölçünün örnekleri vardır. Türkçülük akımı sonrasında yeni Türk şiirinde de bu ölçü ile yazılan başarılı pek çok örneğe rastlanır. (6+5),(4+4+3),(4+7),(7+4) ve (5+6) duraklı olur.

ÖR: Çıktım yücesine, seyrân eyledim; (6+5=11)
Dost ile gezdiğim çöller perîşan.
Bir başıma olsam gam çekmezem,
Bir ben değil, cümle âlem perîşan.
(Karacaoğlan XVI.- XVII. yüzyıl)^[4]

6. Onüçlüler: Çeşitli türkülerde ve yeni Türk şiirined kullanılmış bir kalıptır. (8+5) ve (4+4+5) duraklı olur.

ÖR: Üsküdar'a gider iken aldı bir yağmur (8+5=13)
Kâtip uykudan uyanmış gözleri mahmur
Kâtibin setresi yırtık eteği çamur
(İstanbul türküsü)

7. Ondörtlüler: Halk şiirinde ve yeni Türk şiirinde en çok (7+7) duraklı olanı kullanılmış bir kalıptır. Bunun dışında (3+4+3+4),(4+3+3+4),(4+3+4+3) ve (5+2+5+2) duraklı olanları da vardır.

ÖR: Yağız atlar kişnedi, meşin kırbaç şakladı, (7+7=14)
Bir dakîka araba yerinde durakladı.
Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,
Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...
(Faruk Nafiz Çamlıbel XX. yüzyıl)^[5]

-
- [1] Saim Sakaođlu, **Türk Őiri (Halk Őiri Özel Sayısı) III**, Türk Dili Dergisi, Ankara, Haziran 1989, sayı:445-450, s.140.
 - [2] Faruk K. TimurtaŐ, **Yunus Emre Divanı**, Tercüman 1001 Temel Eser, 1972, s.71.
 - [3] Őükrü Elçin, **Gevheri**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1987, s.92.
 - [4] Müjgan Cunbur, **Karacaoğlan**, Kültür. Bak. Yay., Ankara, 1985, s.78
 - [5] Faruk Nafiz Çamlıbel, **Han Duvarları**, Millî Eğ. Bak. Yay., İstanbul, 1988, s.3.